

१. यो कार्य-पत्र किन लेखियो ?

नेपाल मगर सँघ, जिल्ला कार्य समिति, स्याङ्गजाले वालिङ्गमा २०६२ साल आश्विन १४ र १५ गते आयोजना गर्ने अन्तरक्रिया कार्यक्रमको लागि मगरहरुको आर्थिक, सामाजिक एवं शैक्षिक अवस्था सम्बन्धमा कार्य-पत्र तयार गर्नको लागि २०६२ साल भाद्र १५ मा औपचारिक रुपमा भनिएकोले उक्त कार्यक्रमको लागि यो कार्य-पत्र तयार गरिएको छ । कार्य-पत्रले मगरहरुको सामाजिक अवस्थालाई पनि समेट्नु भनिएको थियो । तर मेरो यस सम्बन्धमा अध्ययन नभएको र यो व्यापक विषय भएकोले यो पक्षलाई यस कार्य-पत्रमा समेटिएको छैन । यस पत्रको उद्देश्य नेपाल मगर सँघ, स्याङ्गजाका कार्यकर्ताहरुलाई मगरहरुको आर्थिक र शैक्षिक अवस्था सम्बन्धि सामान्य जानकारी दिई मगरहरुको आर्थिक र शैक्षिक अवस्था कसरी सुधार गर्न सकिन्छ त्यस सम्बन्धि नेपाल मगर सँघले खेल्न सक्ने भूमिकाको बारेमा स्पष्ट पार्नु हुनेछ । त्यसैले यस कार्य-पत्रमा संक्षिप्तमा मगरहरुको विद्यमान आर्थिक, र शैक्षिक अवस्थाको बारेमा विश्लेषण गर्ने प्रयास गरिएको छ । विश्लेषण पछि विश्लेषणको आधारमा नेपाल मगर सँघले आम मगरहरुको आर्थिक अवस्था र शैक्षिक अवस्थालाई सुधारनको लागि खेल्न सक्ने भूमिकाको बारेमा उल्लेख गरिएको छ । यो कार्य-पत्र विगतमा गरिएका मगर सम्बन्धि अध्ययन, नेपाल जिवन स्तर सर्वेक्षण प्रतिवेदन र मेरो व्यक्तिगत अनुभव र अध्ययन, र उपलब्ध मगर सम्बन्धि दस्तावेजको आधारमा तयार गरिएको छ । यो कार्य-पत्र माथि व्यापक अन्तरक्रिया गरी मगरहरुको आर्थिक र शैक्षिक अवस्था सुधारनको लागि भविष्यमा नेपाल मगर सँघलाई ठोस सुझाव दिने छ भन्ने मैले आसा लिएकोछु ।

२. विश्वका अरु राष्ट्रको तुलनामा नेपाल राष्ट्रिय आयको आधारमा कुन समूहमा पर्छ ?

विश्व बैकले प्रति व्यक्ति राष्ट्रिय आयको आधारमा देशहरुलाई कम आय भएको (Low income group), मध्यम आय भएको समूह (Middle income group) र बढी आयभएको (High income group) गरी ३ समूहमा विभाजन गरेको छ । प्रति व्यक्ति राष्ट्रिय आय US\$765.00 वा त्यो भन्दा कम आय भएको

देशलाई कम आय भएको देशको समूहमा राखेको छ (विश्ववैंक २००५) । नेपालको प्रति व्यक्ति राष्ट्रिय आय करिव US\$300.00 छ (श्री ५ को सरकार २०६२) । यसरी नेपाल कम आय भएको देशहरूमा पनि अति कम प्रति व्यक्ति राष्ट्रिय आय भएको देशमा पर्दछ । त्यसैले अरु देशका वासिन्दाको तुलनामा निश्चित रूपमा हाम्रो आर्थिक अवस्था कमजोर छ । तर समग्र देशवासीहरूको तुलनामा मगरहरूको आर्थिक अवस्था कस्तो छ, त भन्ने सन्दर्भमा म उपलब्ध तथ्याङ्कको आधारमा विश्लेषण गर्न गैरहेकोछु ।

३. मगरहरूको आर्थिक अवस्था कस्तो छ ?

नेपालमा ६० प्रतिशत भन्दा बढी मगरहरू पश्चिम पहाडमा बस्छन् । पश्चिम पहाडमा पनि पाल्पा, गुल्मी, अर्घाखाची, नवलपरासीको पहाडी गा.वि.स.हरू, स्याङ्गजा, तनहुँ, बागलुङ्ग, म्याग्दी, गोरखा, रोल्पा, रुकुम र सुर्खेतमा मगरहरूको वस्ती केन्द्रित छ (बराल २०६२) । मैले थाहा पाए सम्म आज सम्म श्री ५ को सरकारले अधिकारिक रूपमा मगरहरूको आर्थिक अवस्था वारे अध्ययन गरेको छैन । नेपाल जिवन स्तर अध्ययन प्रतिवेदन २०६०/६१ ले दिएको पश्चिम पहाडी ग्रामिण भेकको आर्थिक अवस्था सम्बन्धि तथ्याङ्कको आधारमा मगरहरूको समग्र आर्थिक अवस्थाको वारेमा अनुमान लगाउन सकिन्छ । त्यसैले मगरहरूको आर्थिक अवस्थाको आकलन गर्दा यस अध्ययन प्रतिवेदनले दिएको पश्चिम पहाडी ग्रामिण भेकको आर्थिक अवस्था सम्बन्धि तथ्याङ्कलाई नै आधार मानिएको छ । त्यस्तै गरी तराइ इलाकाका मगरहरूको आर्थिक अवस्था रमेश सिंह सरानकोटीको अध्ययनलाई आधार मानिएको छ (२००५) ।

श्री ५ को सरकारले २०५२/५३ सालमा गरेको जिवन स्तर अध्ययन अनुसार नेपालमा ५१ प्रतिशत नेपालीलाई आफ्नो आयले वर्ष दिन भरी खान पुग्दैनथ्यो । तर करिव दश वर्षको अन्तरालमा यो दर ३१.२ प्रतिशतमा ओर्लेको छ । अर्थात् अहिले ३१.२ प्रतिशत नेपालीहरू गरिबीको रेखामुनी छन् । तर नेपालको पश्चिम पहाडको ग्रामिण भेक-जहाँ अधिकांश मगरहरू बस्दछन्-मा भने ३५ प्रतिशत घरपरिवार गरिबीको रेखामुनी छन् । करिव ६४ प्रतिशत घरपरिवारको आम्दानी खानलाई मात्र ठिक्क हुन्छ । यो तथ्याङ्कबाट मगरहरूको आर्थिक अवस्था सहजै अनुमान गर्न सकिन्छ । आर्को शब्दमा भन्ने हो भने ३५ प्रतिशत भन्दा बढी मगरहरू गरिबीको रेखा मुनी छन् । अधिकांश मगरहरूको वार्षिक आय घरपरिवारको खर्च चलाउन मात्र ठिक्क हुन्छ । वचत गर्ने परिवार सून्य नै छ भने हुन्छ ।

नेपाल जिवन स्तर सर्वेक्षण २०५२/५३ अनुसार करिव ९४ प्रतिशत नेपालीहरू आफ्नै घरमा बस्थे तर अहिले यो घटेर ९२ प्रतिशतमा झरेको छ (एन.पि.सी. २००४) । यो तथ्याङ्कले नेपालमा बेघरवार

मानिसहरुको संख्या दिनप्रतिदिन बढ्दैगएको छ भन्ने देखाउछ । पश्चिम पहाडको ग्रामिण भेकमा वस्ने करिव ६ प्रतिशत मानिसहरु बेघरवार छन् (एन.पि.सी. २००४) । यसबाट हामीले यो अडकल लगाउन सक्दछौंकी घटीमा ६ प्रतिशत मगरहरु पनि बेघरवार छन् ।

पश्चिम पहाडको ग्रामिण भेकमा करिव ९२.९ प्रतिशत घरपरिवार कृषिमा संलग्न छन् । जति घरपरिवार कृषिमा संलग्न छन् ती मध्ये करिव ८ प्रतिशत घरपरिवारको आफ्नो खेतवारी छैन । पश्चिम पहाडी ग्रामिण भेकको प्रति घरपरिवारको औसत आय रु.६४,६६७- छ र प्रति व्यक्ति वार्षिक आय रु.१३,६६२- र प्रति परिवार संख्या औसत ४.७ जना छ । वार्षिक आय मध्ये ४९ प्रतिशत कृषि, १४ प्रतिशत रिमिटयान्सबाट र बाँकि अन्य स्रोतबाट आएको कुरा नेपाल जिवन स्तर सर्वेक्षण प्रतिवेदनमा उल्लेख गरिएको छ (एन.पि.सी. २००४) । तर बाहिरबाट पैसा प्राप्त गर्ने घरपरिवारको भने करिव ४१ प्रतिशत आय रिमिटयान्सबाट प्राप्त हुन्छ । वर्ष भरीमा प्राप्त भएको कूल रिमिटयान्स संख्यामा करिव ५७ प्रतिशत भारतबाट आउछ । यसबाट अधिकांश मगरहरु भारतमा काम गर्न जान्छन् भन्ने कुरा स्पष्ट हुन्छ ।

त्यस्तै गरी पश्चिम पहाडी ग्रामिण भेकमा २६.२ प्रतिशत जनताहरु विजुलीको पहुचमा, ०.३ प्रतिशत टेलिफोनको, ३५ प्रतिशत जनता शौचालयको पहुचमा छन् । यी सुविधाहरुमा करिव १० प्रतिशत गरिवहरु मात्र विजुलीको पहुचमा छन् । त्यस्तै गरी १० प्रतिशत गरिवहरुको घरमा मात्र शौचालय छ । यी तथ्याङ्कबाट अधिकांश मगर घरपरिवार विजुली सुविधाबाट वञ्चितछन् र अधिकांशका घरमा शौचालय छैन भन्ने कुरा निक्कै निकात्त सकिन्छ ।

आर्थिक अवस्थाको आर्को सूचाङ्क भनेको इन्धनको खपत र यसको खपत प्रक्रिया पनि हो । पश्चिम पहाडी ग्रामिण भेकमा करिव ९० प्रतिशत घरपरिवारले अबैज्ञानिक चुल्हाको प्रयोग गरेको पाइन्छ । यसले मानिसहरुको अनावश्यक रुपमा समय र इन्धन बर्बाद भैराखेको छ भन्ने कुरा देखाउछ । अरु जातिको तुलनामा मगरहरुले इन्धनको प्रयोग बढी मात्रामा गर्नेगर्दछन् । त्यसैले अबैज्ञानिक चुल्होको प्रयोगले गर्दा अनावश्यक रुपमा मगरहरुले इन्धनमा र त्यसको कारणबाट हुने विरामीको ओषधिोपचारमा बढी खर्चगरीराखेका छन् ।

पहाडबाट तराइमा धनी मगरहरु विशेष गरेर विदेशमा गएर कमाएर आएका मगरहरु र पहाडमा घरजग्गा नभएका अति गरिव मगरहरु बसाइसरेका छन् । अहिले तराइमा भरेका अधिकांश मगरहरु दोस्रो खाले मगरहरु छन् । त्यसैले तराइमा बसोवास गर्दै आएका मगरहरुको पनि आर्थिक अवस्था राम्रो

छैन । रुपन्देही जिल्लाको मधवलिया गा.वि.स.मा गरिएको एक अध्ययन अनुसार ५० प्रतिशत मगरहरु निरपेक्ष गरिवीको रेखामुनी छन्^१ । दैनिक प्रति व्यक्ति रु.२०।१९ कूल गरिवी रेखाको आधारमा ७० प्रतिशत मगरहरु गरिव छन् (सरानकोटी २०६२) । यसरी यो अध्ययनले तराइमा वसाइ सरेका अधिकांश मगरहरुको पनि आर्थिक अवस्था नाजुग छ भन्ने कुरा देखाउछ ।

मगरहरु स्वभावैले बढी खर्चिलो हुन्छन् । अधिकांश मगरहरुमा अनावश्यक रुपमा खर्च गर्ने बानी छ । मगरहरुमा अनावश्यक रुपमा मध्यपान र धुम्रपान, पाहुना पाछा, भोजभतेर र चाडपर्वमा बढी खर्च गर्ने प्रवृत्ति छ । मगरहरुको यो प्रवृत्ति मगरहरुको आर्थिक अवस्था दयनीय हुन गएको कारणहरु मध्ये एक हो । मगरहरु स्वभावैले बढी मेहनती भएतापनि खर्चिलो स्वभावले गर्दा वचत गर्ने बानी र क्षमता जदै कमजोर छ । यसले गर्दा मगरहरुको पूँजि निर्माण क्षमता कमजोर देखिन्छ ।

४. मगरहरुको शैक्षिक अवस्था कसतो छ ?

जनगणना २०५८ अनुसार मगरहरुको साक्षरता दर ५५.९ प्रतिशत छ । २५.६ प्रतिशत मगरहरुले प्राथमिक तह देखि माध्यमिक तहको शिक्षा हासिल गरेकाछन् भने करिब १ प्रतिशत मगरहरुले प्रमाण-पत्र तहको शिक्षा पाएका छन् र मुस्किलले १ प्रतिशत मगरहरुले उच्च शिक्षा पाएका छन् (आइआइडिएस, २००२) । साक्षरता दर २०४८ सालको जनगणनामा ४० प्रतिशत थियो । दश वर्षको अन्तरालमा साक्षरता दर बढे तापनि उच्च शिक्षा हांसिल गर्ने मगरहरु ज्यादै कम छन् । विद्यावारिधि उपाधि पाएका मगरहरु औलामा गन्न सक्नेछन् । त्यस्तै गरी शैक्षिक क्षेत्रमा सँलग्न भएका र प्राविधिक शिक्षा हासिल गरेका मगरहरु सम्बन्धि आँकडा नभएतापनि यो भन्न सकिन्छ कि तिनीहरुको सँख्या ज्यादै कम छन् ।

मगरहरु शिक्षा क्षेत्रमा पछि पर्नुका कारणहरु धेरै छन् । मेरो विचारमा यसको प्रथम कारण त मगर भाषाको परिवेश र प्राथमिक शिक्षाको माध्यम हो । जुन भाषाको परिवेशमा बालबालिकाहरु हुर्कन्छन् त्यही भाषाको माध्यमबाट प्राथमिक तहको शिक्षा दिएमा बालबालिकाले प्राथमिक शिक्षा राम्ररी लिन सक्छन, उनीहरुको शिक्षाको जग राम्रो बस्न सक्छ । अहिले मगर भाषाको परिवेशमा हुर्किएका बालबालिकाहरुले नेपाली माध्यमबाट प्राथमिक तहका शिक्षा लिनु पर्दा निश्चित रुपमा अपठ्याराहरु सामना गरिरहनु परेको छ । यी कठिनाईको कारणले सानै उमेरमा हाम्रा बालबालिकाहरुमा आफ्ना अध्ययन प्रति रुची घट्न सक्दछ जसले उनीहरुको माथिल्लो तहको शिक्षामा नकारात्मक असर पार्न

^१ निरपेक्ष गरिवी रेखा प्रति व्यक्ति दैनिक अमदानी रु.१६।५० निर्धारण गरिएको) ।

सकदछ । आर्को कुरा प्राथमिक विद्यालयको उमेरका बालबालिकालाई जीवनका विभिन्न अवसरहरूलाई प्रभाव पार्ने खालका मौखिक रूपमा ज्ञानगुनका कुराहरू दिनु पर्ने हुन्छ । तर मगर भाषाको परिवेशबाट आएका बालबालिकाहरूलाई भाषाको समस्याले गर्दा यस्ता कुराले प्रभाव पार्न सकदैन । तसर्थ प्राथमिक तहमा दिइने शिक्षाको माध्यमले पनि हाम्रा बालकहरूको शिक्षामा नकारात्मक असरपारिरहेकोछ ।

मगरहरू शिक्षामा पछि पर्नुका कारणहरू मध्ये कमजोर आर्थिक अवस्था पनि एक प्रमुख कारण हो । माथि उल्लेख गरिए अनुसार अधिकांश मगरहरूलाई दैनिक छाक तार्न नै धौ धौ हुन्छ । करिव २८ प्रतिशत घरपरिवारले शिक्षाको लागि आवश्यक खर्च गर्न सकदैनन् । यिनीहरूले (पश्चिम पहाडका ग्रामिण भेकका मानिस)ले आफ्नो आमदानीको जम्मा २ प्रतिशत मात्र शिक्षामा खर्च गर्ने गरेकाछन् । आर्थिक अवस्था कमजोर भएकोले करिव २७ प्रतिशत बालबालिकाले काम गरेर विद्यालय जानु पर्ने हुन्छ भने करिव ९ प्रतिशत बालिका पढ्ने उमेरमा काममा जानु पर्ने हुनाले प्राथमिक शिक्षाको पहुच भन्दा बाहिर छन् । करिव १३ प्रतिशत जति घरपरिवारका बालबच्चालाई प्राथमिक विद्यालयमा जानको लागि आधा घण्टा भन्दा बढी लाग्दछ । मगरहरू विकत गाउँ ठाँउमा बस्ने भएकोले सानाउमेरका धेरै मगर बालबालिकाहरू प्राथमिक शिक्षाको पहुच बाहिर छन् ।

मगरहरू शिक्षामा पछि पर्नुका आर्को कारण आफ्नै संस्कार पनि हो । शिक्षामा अगाडि बढ्नको लागि मगरहरूले आफ्नो संस्कार र परम्परामा सुधार ल्याउनु पर्दछ । संस्कारिक पक्षमा सर्वप्रथम त बैबाहिक परम्परामा सुधार आउनु पर्दछ । मगरहरूको परम्परा अनुसार मामाकी छोरी विवाह गर्ने (हुन त आजभोली धेरै कम भैसकेको छ) प्रचलन छ । यसलाई सके सम्म कम गर्दै लैजानु पर्दछ । यो परम्परा बैज्ञानिक छैन । त्यसपछि आमाको गर्भमा बच्चा हुदाको वातावरणले पनि बच्चाको मानसिक र शारिरिक विकासमा असर पार्ने भएकोले आमाबुबाहरू र परिवारका अन्य सदस्यहरूले गर्ने गरेको अत्यधिक धुम्रपान र मध्यपानको सेवनमा सुधार आउनु पर्दछ । आमाबुबा र बच्चाहरूको खानपानमा पनि सुधार हुनु पर्दछ ।

माथि उल्लेखित कारणहरू बाहेक मगरहरूको विदेशिने परम्पराले गर्दा पनि उच्च शिक्षा हाँसिल गर्ने समयमा कलकलाउदो विद्यार्थी दगुर्दैमा आफ्नो पढाई विगाछ्छ । यस सन्दर्भमा एक जना डाक्टरसाहावले आफ्नो डाक्टर भएको कथा एसएलसी परीक्षा उत्तिर्ण गरेका विद्यार्थीहरूलाई पोखरामा सम्मान गर्ने क्रममा भन्नु भएको थियो—*म पढ्न तेज थिए । गोरा म्याग्दी गयो अनि भन्यो म तिमिले आर्को लाल बहादुर बनाउछु । म डाक्टर हुने सपना बोकेको थिए डाक्टर भएँ ।* तसर्थ मगरहरूको विदेशिने

परम्पराले आर्थिक रुपमा मगरहरुलाई सम्पन्न गराए तापनि शैक्षिक रुपमा पछाडि पारेको छ । यो परम्पराले मगरहरुलाई आर्थिक रुपले धनी बनाए तापनि मानसिक रुपले गरिव बनाएको छ । मगरहरुमा भएको यो परम्पराले मगरहरुलाई आर्थिक रुपले पनि भोली र भोली नभए पर्सी गरिवमा परिवर्तन गर्न सक्दछ ।

मगरहरु शिक्षामा पछाडि पर्नुको प्रमुख कारणहरु विभिन्न व्यक्तिको दृष्टिकोणले भिन्न भिन्न हुन सक्छ । कसैले उच्च जातिको प्रभुत्वलाई यसको प्रमुख कारण मान्न सक्छ, त कसैले राजनैतिक कारण । यी कारणले गर्दा पनि निश्चित रुपमा मगरहरु पछाडि परेका छन् । तर यी बाहेक मगरहरु शिक्षामा पछाडि पर्नुमा आफ्ना सामाजिक परिवेश पनि उत्तिकै जिम्मेदार छ । त्यसैले समाजिक र साँस्कृतिक परम्परा र आचरणमा सुधार नआए सम्म मगरहरु शिक्षामा अगाडि बढ्न सक्दैनन्, अनि सबै क्षेत्रमा सधैं सधैं पछाडि पर्नेछन् ।

५. तपाईंले मगरहरुको आर्थिक र शैक्षिक अवस्थालाई सुधारन के गर्न सक्नु हुन्छ ?

व्यक्ति घर परिवारको आधार हो भने हरेक घरपरिवार समाजको खम्बा हो । त्यसैले समग्र मगर समाजको आर्थिक र शैक्षिक अवस्था उकास्नको लागि सर्वप्रथम हरेक मगरले आफ्नो आफ्नो ठाँउबाट आफ्नो जिम्मेवारी निभाउनु पर्दछ । यो कुरा पनि सत्य हो कि सामाजिक अवस्थालाई माथि उठाउनको लागि मगरहरु सर्वप्रथम शैक्षिक रुपमा माथि उठ्नु पर्दछ, र अनि आर्थिक दृष्टिकोणले पनि सम्पन्न हुन जरुरी छ । अनि मात्र सामाजिक रुपले पनि मगरहरु माथि उठ्न सक्छन् । मलाई लाग्छ, अधिकांश मगर वालवच्चालाई विद्यालय जान नपाउने समस्या छैन । शिक्षा पाउनको लागि आवश्यक पारिवारिक र सामाजिक वातावरणको समस्या मगरहरुमा व्यापक छ । त्यसैले सर्वप्रथम त तपाईंले आफ्नो वालवालिकाको लागि अनुकूल पारिवारिक वातावरण दिन सक्नु हुन्छ । यदि हरेक परिवारमा शिक्षाको लागि अनुकूल वातावरण सृजना हुन्छ भने सामाजिक वातावरण पनि अनुकूल हुन सक्छ । यदि सामाजिक र पारिवारिक वातावरण अनुकूल छ भने वालवालिकाहरु गलत बाटोमा लाग्ने संभावना कम हुन्छ । मगरहरुमा शिक्षा जागिर खान वा पैसा कमाउनको लागि मात्र पढ्नु पर्छ भन्ने अवधारणा पनि व्यापक छ । त्यसैले पढेपछि जागिर खानु पर्दछ, तर जागिर पाइदैन, त्यसैले किन पढ्ने भन्ने अवधारणा पनि बह्दै गएकोछ । त्यसैले शिक्षा प्रति हाम्रो अवधारणामा परिवर्तन गर्न जरुरी छ । शिक्षा जागिरखान नै हासिल गर्नु पर्दछ भन्ने अवधारणा त्याग्नु पर्दछ । शिक्षा विकासको ढोकाको रुपमा लिनु पर्दछ । यो

आफनै घरपरिवारलाई व्यवस्थित रूपमा चलाउन र आफनै काम गर्नको लागि पनि आफना वालवच्चालाई गुणात्मक शिक्षा दिनु पर्दछ ।

मगर समाजको आर्थिक अवस्था सुधारनको लागि सर्वप्रथम तपाईंको आर्थिक अवस्था सुधारिनु पर्दछ । यसको लागि सर्वप्रथम तपाइले आफ्नो सिमित साधनको सही तरिकाले उपयोग गर्न जान्नु पर्दछ । मैले तपाईंहरुलाई ठूलो कुरा गर्नुस भन्न गैरहेको छैन । तपाइले चाहानु हुन्छ भने गर्न सक्ने कुरा भन्न गैररहेकोछु । मलाई लाग्छ हाम्रो शैक्षिक र आर्थिक अवस्थालाई नकारात्मक प्रभाव पार्ने प्रमुख कारक तत्व भनेको हाम्रो सांस्कृतिक वातावरण हो । सर्वप्रथम त यसैको सुधार तपाईंको घरपरिवारमा गर्नुस । म तपाईंलाई मेरो घरको चाखलाग्दो कुरा सुनाउछु । मेरो घरमा केटाकेटीहरु विस्तरैबाट हान भनेर उठने गर्दथे । उठ्ने वित्तिकै खाजा हान नै दिनु पर्ने र पाहुना पाछालाई पनि हान नै दिनु पर्ने । यो संस्कार मेरो परिवारबाट हटाएँ । त्यस्तै गरी मैले कहिले काही घरमा रक्सी खान खोज्दा मेरो छोरा छोरी सानो हुदा म खान बसे पछि उनीहरु पनि गिलास लिएर खान तयार हुन्थे । मैले तिमीहरुले खान हुन्न भन्दा सानी छोरीले मैले खान नहुने तपाईं किन खाने नि भन्थिन् । यसले गर्दा मैले आफ्नो घरपरिवारको वातावरण नै सुधारनु पर्थ्यो । त्यसैले यस्ता संस्कृतिलाई आफ्नो संस्कृति भनेर पालेर नराख्नुस । त्यस्तै गरी हाम्रो आहारविहारको व्यवहारमा पनि परिवर्तन ल्याउनु पर्दछ । यसको साथसाथै हामीले काम गर्दा आर्थिक हिसावकितावले पनि सोच्नु पर्दछ । उदाहरणको लागि तपाईं कालो सुँगूर पाल्नु हुन्छ होला । के यसलाई खुवाएको अन्नको मूल्य र त्यसको मासूको मूल्य कहिले हिसाव गर्नु हुन्छ । दशैमा नभइ हुदैन, विवाहवर्तमा नभइ हुदैन भनेर पाल्नु हुन्छ । त्यसैले जहिले पनि तपाईंले काम गर्दा प्रत्यक्ष वा अप्रत्यक्ष रूपमा आर्थिक पक्ष सँलग्न हुन्छ, यसको हिसावा गर्ने वानी वसाल्नु पर्दछ ।

५. नेपाल मगर सँघले के गर्न सक्छ त ?

नेपाल मगर सँघको भूमिका सम्बन्धमा विभिन्न व्यक्तिहरुको धारणा विभिन्न हुन सक्दछ । कसैले भन्न सक्दछ कि आमूल परिवर्तन विना आम मगरहरुको आर्थिक, सामाजिक र शैक्षिक अवस्थामा सुधार आउन सक्दैन । त्यसैले आम मगरहरुको आर्थिक, सामाजिक र शैक्षिक अवस्था सुधारनको लागि नेपाल मगर सँघले आम परिवर्तनको लागि आन्दोलनको अगुवाइको भूमिका निभाउनु पर्दछ । तर नेपाल मगर सँघ एउटा वैधानिक संगठन भएकोले जुनसुकै सत्ता देशमा आए तापनि देशको वैधानिक सत्ताको खाकामा रहेर सामाजिक सुधारको आन्दोलनलाई अगाडि बढाउनु पर्दछ । त्यसैले नेपाल मगर सँघले यसको विभिन्न तहका संगठन र यसका भातृ संगठन मार्फत आम मगरहरुको शैक्षिक, आर्थिक र

सामाजिक अवस्थालाई सुधारनको लागि योजना बद्ध तरिकाले सामाजिक सुधारको आन्दोलनलाई व्यापक रूपमा संचालन गरेर मगरहरुको साँस्कृतिक व्यवहारमा परिवर्तन ल्याई मगरहरुलाई बौद्धिक र आर्थिक रूपमा सम्बृद्ध बनाई यो देशको सम्मानित नागरिक बनाउनमा अहम भूमिका निर्वाह गर्नु पर्दछ ।

नेपाल मगर सँघले व्यक्ति व्यक्तिको लागि काम गर्न सक्दैन, सँभव पनि हुदैन । यसले शिक्षा सम्बन्धि जनचेतनाको आन्दोलन चलाएर, मगर भाषाको वातावरणमा हुर्केका मगर बालबालिकाको लागि मगरभाषामा प्राथमिक शिक्षा दिनको लागि श्री ५ को सरकारलाई दवाव दिन सक्दछ र कलकलाउदो मगर भाषाको वातावरणमा हुर्केका बालबालिकाहरुलाई सानै उमेरमा अनुभव हुने शिक्षा प्रतिको वितृष्णाबाट बचाउन सक्दछ । यसको साथसाथै नेपाल मगर सँघ, जिल्ला कार्य समितिले आफ्ना प्रारम्भिक समिति मार्फत विभिन्न गाउँ ठाँउको संस्कृतिको अध्ययन गरेर मगरहरुको आर्थिक, सामाजिक र शैक्षिक अवस्थालाई प्रतिकूल प्रभाव पार्ने खालका संस्कृतिको निदान गरेर त्यस्ता संस्कृतिलाई सुधार गर्नको लागि आफ्ना गाउँ स्तरिय कार्यकर्ताहरुलाई प्रशिक्षण गरेर सामाजिक आन्दोलन चलाउन सक्दछ । तर यसरी चलाएको आन्दोलनले सामाजिक विखण्डन ल्याउनु हुदैन र यसले मगरपनमा आँच ल्याउन हुदैन ।

सन्दर्भ सामाग्रीहरु

- श्री ५ को सरकार, अर्थ मन्त्रालय. २०६२. आर्थिक सर्वेक्षण, २०६१-६२. काठमाण्डौ: श्री ५ को सरकार, अर्थमन्त्रालय ।
- बराल, केशर जङ्ग . २०६२। “ वर्तमान परिस्थिती र मगर समाज “, छलफल पत्र, २०६२।६।१०, (<http://www.magarstudiescenter.org/Magar%20in%20in%2021st.doc>) .
- National Planning Commission (NPC), Central of Bureau of Statistics. 2004. **Nepal Living Standard Survey 2003/04: Statistical Report**, 2 vols. Kathmandu: CBS.
- Sarankoti, Ramesh Singh. **The Nature of Poverty in Magar Community : A Case Study of Madhawaliya VDC, Rupandehi District, Nepal**. Research Report, 6 Sept 2005 (http://www.magarstudiescenter.org/research_report-summary.htm)
- World Bank. 2005. **Selected Indicators in World Development Report 2005**, September 29, 2005 (www.worldbank.org).